

Роксолана МИХАЙЛЮК

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Розглянуто проблеми забезпечення фінансової стійкості банків в умовах перехідної економіки. Об рунтовано теоретичні аспекти поняття “механізм управління фінансовою стійкістю” банків; запропоновано авторське визначення даного поняття; розглянуто методологічні засади та складові елементи механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків.

The article presents the problem concerning of the financial firmness of banks in the conditions of the transitional economy. In particular, the author substantiates the theoretical aspects of the notion of “mechanism of management the financial firmness” of banks such the form of its practical providing. The concept of mechanism is defined; the methodological bases and elements of mechanism of management the financial firmness of commercial banks are considered.

В умовах нестабільної економічної та політичної ситуації, недосконалої законодавчої бази загострюється питання щодо забезпечення стабільного розвитку та фінансової стійкості банківського сектору країни. Поступове формування конкурентного ринкового середовища зумовлює необхідність оцінки діяльності та виявлення причин погіршення фінансового стану комерційних банків з метою збереження їх фінансової стійкості як важливої передумови активізації процесу суспільного відтворення, забезпечення економічного зростання та інвестиційної привабливості країни.

Зокрема, і фінансова стійкість і стабільність повинні бути не лише короткочасними досягненнями комер-

ційних банків, а стратегією їх розвитку. Належний рівень фінансової стійкості банків є відображенням їх високоефективного функціонування, достатнього нарощування фінансових ресурсів та раціонального управління останніми.

Проблема забезпечення та підвищення рівня фінансової стійкості банків не є породженням сьогодення, а має корені і в минулому, є досить складною та до кінця нерозв'язаною, вона набуває загальнонаціонального значення не лише для України, але й має місце у розвинутих країнах ринкового типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблематики дозволяє зазначити, що питанням фінансової стійкості комерційних банків присвячена

увага вітчизняних дослідників, науковців близького та далекого зарубіжжя. Зокрема, П. С. Роузом, Р. Л. Міллером, Дж. Ф. Сінкі (мол.) визначено місце фінансової стійкості у фінансовому менеджменті банку, її окремі показники та критерії. Існує ряд напрацювань російських науковців, таких як Г. С. Панова, Л. П. Бєлих, В. В. Іванова, Ю. С. Маслєнчикова, С. І. Кумок та інших, якими визначено основні методи оцінки та аналізу фінансової стійкості, виявлено фактори впливу на неї. Вітчизняними науковцями, зокрема Н. М. Шелудько, Є. В. Склеповим, Л. А. Ключко, Р. І. Шіллером досліджено теоретичні аспекти, проблеми оцінки та регулювання фінансової стійкості комерційних банків.

Враховуючи значимість отриманих наукових результатів вченими та дослідниками, окремі аспекти фінансової стійкості комерційних банків все ж таки потребують додаткового дослідження. Слід зазначити, що невирішеною частиною досліджуваної проблеми, є недостатність розробки концептуальних засад управління фінансовою стійкістю банків в умовах перехідної економіки. Вищезазначене, обумовлює необхідність теоретичного обґрунтування поняття “механізму управління фінансовою стійкістю” комерційних банків, визначення його складових елементів, зокрема суб’єктів та об’єктів, що власне й визначатиме цілі даної статті.

Управління фінансовою стійкістю комерційних банків, полягає у скоординованому управлінні фінансовими ресурсами банківської установи, що може бути впорядковано та відображено у сформованому цілісному механізмі. Саме таким механізмом, виступає механізм управління фінансовою стійкістю комерційних банків як форма її практичного забезпечення.

Дослідження основних теоретичних аспектів механізму управління фінан-

совою стійкістю банків, його ролі та значення у забезпеченні стабільного розвитку всієї банківської системи, необхідно розпочати із визначення суті даного поняття, його структури, принципів та основних засад функціонування.

В загальному розумінні, під поняттям “механізм” традиційно визначають “спосіб функціонування певної системи, тобто реалізації функцій її окремих елементів” [4, 17].

Необхідність та мета існування механізму управління фінансовою стійкістю банків зумовлена проблемою практичного забезпечення достатнього рівня стійкості фінансового стану комерційних банків, як на макро- так і на мікроекономічному рівні з метою їх належного функціонування та стабільного розвитку з одного боку, а також, аби створити базові передумови до виконання банками своїх функцій та реалізації ролі в економіці з іншого. Це, безумовно, позначається на надійності банківської системи в цілому, на економічному розвитку країни та швидкості ринкових перетворень. Призначення механізму управління фінансовою стійкістю банків у системі банківського менеджменту впливає із мети та необхідності його існування.

Сутність механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків значною мірою обумовлюється змістом поняття “фінансової стійкості банку”, що відображає не тільки суттєві ознаки фінансового стану, фінансових відносин комерційного банку, але й взаємозв’язки її складових компонент з іншими явищами та процесами.

Таким чином, сутність “механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків” можна визначити, як цілісну модель системи дій, організаційно-економічних прийомів, певних інструментів впливу та методів управління, що застосовуються та спрямовані

суб'єктами управління на забезпечення фінансової стійкості банків.

Визначимо деякі методологічні засади механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків:

1. Механізм управління фінансовою стійкістю, окрім об'єкту управління, включає в себе управлінські суб'єкти, що представлені керівництвом комерційного банку та законодавчими, фінансово-контрольними і державними органами регулювання, центральне місце серед яких належить Національному банку України.

2. Окрім використання методів внутрішнього управління фінансовою стійкістю комерційних банків у даному механізмі, значне місце належить методам зовнішнього регулювання. До даних методів слід віднести економічні, правові та адміністративні, які застосовуються органами банківського нагляду, регулювання та контролю з метою забезпечення фінансової стійкості комерційних банків. Зокрема, важливе місце належить впливу грошово-кредитної політики центрального банку, встановлення економічних нормативів діяльності банків, вимог щодо створення страхових та резервних фондів, ліцензування банківської діяльності, аудиту, підвищення прозорості фінансової звітності банків, а також застосування відповідних заходів щодо реорганізації та реструктуризації проблемних банків.

3. Важливу роль у процесі управління фінансовою стійкістю відіграє організаційна структура банку з одного боку, а також рівень зв'язків як між елементами структури, так і з клієнтами, партнерами, акціонерами банку. Зокрема, наскільки забезпечується єдність інтересів, взаємозгодженість та цілеспрямованість дій управлінців, залежатиме ефективність процесу управління фінансовою стійкістю комерційних банків. Іншими словами, робота даного механізму значною мірою зумовлена рівнем організаційної стійкості комерційного банку.

4. Механізм управління фінансовою стійкістю не є статичним, а постійно перебуває у динамічному розвитку. Необхідно враховувати конкретні економічні умови, в яких функціонує банк і відповідно до змін, що відбуваються в економічному середовищі, вносити корективи до механізму управління фінансовою стійкістю банків, проводити адаптаційні заходи.

5. Результативність функціонування даного механізму залежить також від ступеня впорядкованості його елементів, їх взаємодії та спрямованості щодо досягнення основної мети.

При визначенні структури даного механізму, варто зауважити, що вона відображає існуючі взаємозв'язки між складовими елементами та рівень їх взаємодії і, забезпечує механізм як цілісну систему, яка має можливість зберігати свої властивості, безперервність процесу функціонування незважаючи на зовнішні та внутрішні зміни.

Враховуючи той факт, що будь-який механізм має свої особливості та специфіку функціонування, дозволяє виділити нам у його складі блоки та елементи, що притаманні саме механізму управління фінансовою стійкістю банків. Кожен блок даного механізму складається з певних елементів, які в свою чергу йому підпорядковані та визначають зміст окремо взятого блоку.

Визначимо наступні складові блоки механізму:

1. Суб'єкти механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків.

2. Об'єкти механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків.

3. Процес управління фінансовою стійкістю комерційних банків, який включає наступні елементи:

- етапи процесу управління (планування, аналіз, оцінка, регулювання та контроль);

- методи управління складовими компонентами фінансової стійкості комерційних банків.

Перший блок даного механізму включає суб'єкти управління, якими виступають відповідальні особи чи групи осіб, органи банківського регулювання, котрі уповноважені приймати управлінські рішення та вживати відповідні заходи, щодо регулювання, проведення контролю усіх стадій процесу управління фінансовою стійкістю банків. Суб'єкти управління повинні нести відповідальність за ефективність та безперервність функціонування механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків. Від професійного рівня та компетентності управлінців, від якості менеджменту, значною мірою залежатиме рівень фінансової стійкості банку.

Складовими елементами даного блоку є наступні: по-перше, на мікроекономічному рівні (на рівні окремого комерційного банку) – члени Правління банку, члени Ради директорів банку, особи, що обіймають керівні посади, команда менеджерів, котрі мають безпосереднє відношення до процесу управління фінансовими ресурсами та фінансовими потоками банку; по-друге, на макроекономічному рівні суб'єктом управління виступає центральний банк, зокрема Національний банк України, що виконує функції регулювання та нагляду за діяльністю комерційних банків відповідно до законів “Про банки і банківську діяльність” та “Про Національний банк”.

Слід додати, що окрім центральних банків, у більшості країн із ринковою економікою регулюючі та наглядові функції виконуються також спеціальними установами, котрі підпорядковуються міністерству фінансів або ж незалежними установами, що підзвітні парламенту. Зокрема, діють наступні наглядові установи, які створені міністерством фінансів та знаходяться у тісній співпраці з

центральними банками: Федеральне відомство з контролю за банками (Німеччина); Бюро банків (Японія); Комітет банківської регламентації, Комітет кредитних установ та Банківська комісія, між якими розподілені регулятивно-наглядові повноваження (Франція).

Другий блок механізму, включає об'єкт управління, яким виступає фінансова стійкість комерційних банків у складі чинників, що її визначають, а саме: достатність власного капіталу, якісні активи та зобов'язання, рівень ліквідності банку, платоспроможність банку та рівень прибутковості.

Третій блок механізму представлений процесом управління фінансовою стійкістю комерційних банків, який включає в себе кілька етапів. Зокрема, основними етапами є наступні:

1. Планування передбачає необхідність прогнозування майбутніх тенденцій, постановку цілей, визначення тактики та стратегії досягнення основної мети (забезпечення фінансової стійкості банку). Планування ґрунтується на результатах проведеного аналізу усієї сукупності факторів (чинників), що визначають та впливають на об'єкт управління даного механізму, а також можливі тенденції їх змін в майбутньому.

2. Аналіз основних елементів, що визначають стійкий фінансовий стан комерційного банку. Аналіз дає змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки різних сторін діяльності банку. За допомогою проведеного аналізу можна швидко розрахувати, яким чином зміняться фінансові показники, що визначають рівень фінансової стійкості та відповідно до цього прийняти об'єктивне управлінське рішення, яке спрямоване на її забезпечення.

3. Оцінка та регулювання фінансової стійкості комерційних банків здійснюється за допомогою використання комплексу методів. Можна виділити напрямки оцінки

та регулювання фінансовою стійкістю комерційних банків: по-перше, пряме (зовнішнє) регулювання чи обов'язкова оцінка; по-друге, саморегулювання (внутрішнє регулювання) чи самостійна (ініціативна) оцінка.

Пряме (обов'язкове) регулювання – це моніторинг фінансового стану комерційного банку. Дану функцію, як відомо, у відповідності до законодавства виконує центральний банк за допомогою використання обов'язкових економічних нормативів. Затверджені законом нормативи дозволяють оцінити рівень фінансової стійкості банку, а також можливі ознаки незадовільного фінансового стану комерційного банку. Проте, слід відмітити, що методика державного регулювання не є достатньо повною, оскільки не містить показників оцінки прибутковості банку.

Саморегулювання (ініціативна оцінка) здійснюється на основі самостійно обраної чи розробленої методики оцінки. З метою об'єктивної оцінки фінансової стійкості комерційного банку та ефективного управління останньою варто, на нашу думку, застосовувати комплексне поєднання прямого регулювання та саморегулювання діяльності банку на основі комплексної системи показників.

Внутрішнє регулювання фінансової стійкості комерційних банків, окрім цього, передбачає поточне, оперативне управління її складовими елементами за допомогою сукупності методів управління, що являють собою засоби впливу на об'єкт управління. Методи управління різняться між собою залежно від складових елементів об'єкту, зокрема щодо власного капіталу, активів та зобов'язань, прибутковості, ліквідності й платоспроможності. Внутрішнє регулювання зумовлює і необхідність існування та ефективного функціонування системи управління банківськими ризиками.

4. Контроль полягає у здійсненні перевірки відповідності отриманих ре-

зультатів запланованим показникам, оптимальні значення яких сприяють підвищенню рівня фінансової стійкості комерційного банку.

Важливою умовою ефективного функціонування механізму управління фінансовою стійкістю банків є дотримання комплексу принципів, до яких слід віднести наступні:

- принцип єдності тактичних і стратегічних дій та засобів досягнення поставленої мети суб'єктами механізму управління фінансовою стійкістю комерційного банку;
- принцип комплексності процесу управління фінансовою стійкістю (який включає вищеперелічені етапи) з метою забезпечення його безперервності;
- принцип взаємозв'язку та взаємобумовленості елементів механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків, який полягає у тому, що функціонування окремого елемента зумовлює особливості дії іншого, а взаємний вплив та цілеспрямованість усієї сукупності елементів забезпечує результативність процесу управління фінансовою стійкістю;
- принцип гнучкості механізму та процесу управління фінансовою стійкістю банку, що дає змогу адаптуватися до можливих змін на фінансовому ринку.

На нашу думку, теоретичного обґрунтування потребують й складові компоненти фінансової стійкості, котрі у сукупності виступають об'єктом управління фінансовою стійкістю комерційних банків. Таким чином, більш детально розглянемо кожен з даних елементів.

Надзвичайно важливим та необхідним чинником підвищення фінансової стійкості банків є нарощення капітальної бази, оскільки саме достатній обсяг власного капіталу (як грошові кошти так і

виражене у грошовій формі ліквідне майно) забезпечують економічну самостійність, прибуткову діяльність на ринку фінансових послуг, що в кінцевому підсумку позитивно відображається на фінансовій стійкості комерційного банку. Власний капітал банку, хоча й займає незначну частку у загальній сукупності ресурсів банку (не менше 8%), проте відіграє визначальну роль в процесі його діяльності.

Під власним капіталом, можна розуміти різноманітні фонди, що створені банком з метою забезпечення своєї фінансової стійкості та проведення комерційної діяльності. Структура власного капіталу є неоднорідною за якісним складом та змінюється впродовж року в залежності від різноманітних факторів, а також значною мірою обумовлюється якістю активів, раціональним використанням та розподілом прибутку. Власний капітал банку включає в себе основний та додатковий капітал.

До складу основного капіталу (капіталу першого рівня) відповідно до чинних нормативних актів [7] належить: а) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал; б) розкриті резерви, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку банку (резерви, оприлюднені банком у фінансовій звітності), зокрема: дивіденди, направлені на збільшення статутного капіталу; емісійні різниці; резервні фонди, що створюються згідно із законами України; загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківських операцій; прибуток минулих років; прибуток минулих років, що очікує затвердження.

Додатковий капітал (капітал другого рівня) включає: резерви під стандартну заборгованість інших банків; резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків; результат переоцінки основних засобів; прибуток

поточного року; субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал). Субординований капітал включає кошти, що залучені від юридичних осіб – резидентів і нерезидентів, як у національній, так і в іноземній валюті на умовах субординованого боргу [7].

Основною складовою частиною власного капіталу банку є статутний капітал. Статутний капітал слугує економічною основою та є обов'язковою умовою діяльності комерційного банку як юридичної особи. Величина статутного капіталу регламентується законодавчими нормами центрального банку. Зокрема, Національним банком України встановлюються обов'язкові вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу, яких повинні дотримуватися комерційні банки. На 1.01.2005 р. були встановлені наступні нормативи мінімального розміру статутного капіталу банків:

- для місцевих кооперативних – 1300 тис. євро;
- для регіональних банків, у тому числі спеціалізованих ощадних та іпотечних – 4000 тис. євро;
- для міжрегіональних банків, у тому числі спеціалізованих інвестиційних і розрахункових – 6000 тис. євро [10, 85].

Зазначимо, що позитивною тенденцією є постійне нарощення банківськими установами власного капіталу, що відображено у табл. 1.

Понад 55% власного капіталу складає статутний капітал комерційних банків і, упродовж 2000–2005 рр. спостерігається динаміка збільшення цієї частки.

Другою тенденцією є поляризація банківського капіталу. Так, біля 36% капіталу зосереджується у десятці найбільших банків. Такий фактор підтверджує довіру до великих і стабільних банків з великим розміром капіталу, в яких відбувається концентрація клієнтури та фінансових потоків. В майбутньому це

Таблиця 1

Капітал комерційних банків України*

(млн. грн.)

№ п/п	Назва показників	1.01. 2000 р.	1.01. 2001 р.	1.01. 2002 р.	1.01. 2003 р.	1.01. 2004 р.	1.05. 2005 р.
1.	Капітал	6450	7854	9981	12882	18420	20091
2.	Сплачений статутний капітал	3666	4576	6003	8116	11605	12556
3.	Відсоток від загального капіталу, %	56,8	58,3	60,1	63,0	63,0	62,5

* Примітка. Джерело: Вісник НБУ. – 2005. – № 7. – С. 145.

може спричинити поглинання або злиття малих банків внаслідок їх неконкурентноспроможності.

Резервний фонд банку формується із чистого прибутку (після оподаткування), його розмір повинен становити не менше 25% регулятивного капіталу (який розраховується як сума основного та додаткового капіталу за мінусом балансової вартості окремих активів) [6]. Резервний фонд призначений для поглинання непередбачуваних збитків, що виникають у процесі банківської діяльності, а також з метою забезпечення стабільного функціонування.

Резерви на покриття ризиків за кредитними, операціями з цінними паперами та іншими створюються з метою покриття збитків і підтримки фінансової стійкості банку. Величина резервів значною мірою залежить від якості активів банку. Слід відмітити, що дані групи резервів перебувають у постійному русі, оскільки використовуються на покриття поточних витрат.

Визначальна роль власного капіталу в процесі діяльності банку та у підтримці його фінансової стійкості значною мірою обумовлюється значенням його базових функцій: захисної, оперативної та регулюючої [1, 73].

Захисна функція забезпечує захист інтересів вкладників, зменшує рівень

ризиків акціонерів банку. Дана функція дає змогу банку зберігати свою платоспроможність за рахунок створених резервів під активні операції. Оперативна функція власного капіталу передбачає можливість банку розпочати свою діяльність, забезпечуючи здатність до купівлі чи оренди основних засобів, обладнання, оргтехніки, запровадження банківських технологій та інше. Регулююча функція пов'язана з тим, що через фіксацію величини власного капіталу, органи банківського регулювання мають можливість впливати та здійснювати контроль за діяльністю комерційних банків. Дані функції підтверджують те, що власний капітал – основа комерційної діяльності банку, він забезпечує його самостійність та гарантує фінансову стійкість.

Достатність капіталу або капітальна адекватність обсягу здійснюваних банком операцій є важливим чинником у забезпеченні фінансової стійкості комерційного банку. Як зазначає Е. Рід, Р. Коттер: достатність капіталу – це "... здатність банку компенсувати втрати та попереджати банкрутство..." [11, 187]. З даного визначення випливає, що саме достатній обсяг капіталу дає змогу банку функціонувати незалежно від певних збитків. Власний капітал повинен відповідати розміру активів з урахуванням

ступеня їх ризику. З урахуванням інфляційних процесів, політичної нестабільності, розширенням масштабів банківської діяльності та підвищенням ризиків, комерційні банки повинні прагнути до збільшення власного капіталу. Варто зазначити, що занадто значний обсяг власного капіталу негативно відображається на результатах діяльності банку. Саме тому, необхідно зберегти оптимальне співвідношення між власним капіталом та іншими параметрами діяльності банку.

Величина власного капіталу комерційних банків регулюється централізовано НБУ через встановлення мінімальних вимог (нормативів) до розмірів та достатності капіталу, зокрема, використовуються нормативи адекватності регулятивного капіталу банку (Н2) та адекватності основного капіталу (Н3).

Для забезпечення належного рівня фінансової стійкості важливе значення має якість активів та зобов'язань комерційних банків.

Якість активів характеризується шляхом визначення дохідності активів, рівня ризику, частки працюючих активів, частки непрацюючих та неприбуткових активів.

Таким чином, якість активів може бути оцінена з точки зору рівня їх ліквідності, ризикованості та рентабельності. Аналіз активів здійснюється, по-перше, шляхом їх поділу на такі групи: 1) ліквідні активи; 2) працюючі активи; 3) неліквідні активи. Наступним етапом аналізу є визначення динаміки активів у цілому й окремих їх видів за певний період часу. Звичайно негативним є збільшення частки непрацюючих активів та відповідно зменшення робочих активів. Далі, проведення аналізу полягає у тому, що оцінюється рівень ризику працюючих активів. Зазначимо, що це є необхідністю при визначенні достатності обсягу сформованих резервів, а також з метою оцінки ефективності управління активами.

При оцінці якості активів особлива увага повинна приділятися аналізу та управлінню кредитним портфелем та портфелем з цінними паперами. Зокрема, вони потребують належної оцінки з точки зору їх ризикованості.

На якість активів впливає: 1) зміст та характер кредитної та інвестиційної політики комерційного банку; 2) рівень диверсифікованості активних операцій; 3) ефективність управління проблемними кредитами. Звичайно ж, структура та якість активів позначається на рівні його ліквідності та платоспроможності. Також, важливою умовою є не лише кількісне зростання активів, але й якісні зміни, зокрема зменшення частки непрацюючих та проблемних активів.

В умовах підвищення банківської конкуренції виникають певні труднощі щодо залучення додаткових коштів банками. Практичного значення набуває така оцінка, аналіз та управління зобов'язаннями банку, за якого забезпечується співвідношення у певних пропорціях між власними та залученими коштами. Велика частка власних коштів і невеликий обсяг коштів клієнтів може стати результатом недостатньо активної позиції банку на ринку.

Якість зобов'язань оцінюється стабільністю поповнення ресурсної бази, вартістю залучених коштів, чутливістю до змін процентних ставок і рівнем залежності від позичок на міжбанківському ринку кредитних ресурсів. Варто зауважити, що зобов'язання банку аналізуються залежно від строків залучення та від їх розмірів. Завдяки аналізу можна визначити динаміку кожного з елементів сукупності зобов'язань банку. Збільшення частки термінових депозитів покращує ліквідність банку, проте впливає на зниження рівня прибутковості. Депозити до запитання є найдешевшим видом залучених ресурсів, проте значна їх частка може негативно відобразитися на

рівні його ліквідності. Витратність цього виду ресурсів коливається в межах 1–2% річних за залишками на рахунках клієнтів.

Отже, при здійсненні аналізу структури зобов'язань комерційного банку, необхідно враховувати наступне:

- частку стабільних залишків на поточних рахунках, строкових вкладів та депозитів до запитання, обсяг яких повинен коливатися в межах 70%;
- строковість використання залучених коштів, що дозволяє оцінити політику банку в сфері управління ресурсами: довгострокові чи короткострокові вклади переважають в даному банку;
- ступінь залежності від ринку міжбанківських кредитів, частка яких не повинна перевищувати 5%.

Спостерігається динаміка підвищення строкових вкладів, які становлять майже 60% від загального обсягу коштів клієнтів. Необхідно також зазначити, що починаючи з 2003 р. частка вкладів фізичних осіб переважає відносно обсягу коштів суб'єктів господарювання. Використавши кошти населення як кредитний ресурс, його можна було б спрямовувати на інвестування перспективних галузей економіки. Слід відмітити, що потенційні можливості залучення коштів населення досить значні [8, 23]. У населення є вільні кошти, але необхідні стимулюючі фактори для їх залучення у банківський сектор, що дало б можливість підтримувати фінансову стійкість на належному рівні.

Позитивним зрушенням, що спостерігається в останні роки є збільшення довгострокових депозитів, що надає банкам можливість збільшувати обсяги довгострокового кредитування. Водночас із розвитком ринкових відносин частка строкових депозитів, а також цінних паперів власного боргу повинна надалі зростати, оскільки у ринковій економіці

саме ці види ресурсів переважають у ресурсній базі банківських установ.

Слід зазначити, що з метою підвищення якості активів та зобов'язань, виникає необхідність управління активами та пасивами. Управління пасивами спрямоване на залучення найбільш стабільних та найдешевших ресурсів, на відміну від основної мети управління активами, що переслідує найдорожче розміщення коштів. Управління активами базується на портфельному підході, що передбачає досягнення максимальних доходів при умові мінімізації ризиків. Управління активами обмежується вимогами щодо підтримки ліквідності, а з іншого боку ціною конкуренцією на фінансовому ринку.

Структура залучених та запозичених коштів повинна бути адекватною структурі активів, тобто вони повинні узгоджуватися між собою за строками та сумами розміщення й залучення. Це значною мірою відображається на ліквідності банківського балансу та позначається на рівні фінансової стійкості банку.

Кожній групі пасивів повинен відповідати тип активів аби зберігався принцип узгодженості між ліквідністю та прибутковістю. Підтримання постійного балансу між потребами у ресурсах та можливостями їх придбання за принципом достатності (обсяг мобілізованих на грошово-кредитному ринку коштів повинен бути не меншим, але й не більшим, ніж потрібно для розміщення коштів у найприбутковіших операціях) є важливою умовою забезпечення фінансової стійкості банку.

Варто зауважити, що управління активами та пасивами потребують інтегрованого підходу. Спільне управління активами та пасивами забезпечує формування оптимальної структури балансу та створення захисту від ризиків, спричинених значними коливаннями параметрів фінансових ринків. Основною

ідеєю управління активами та пасивами є нерозривна єдність між активами, зобов'язаннями та капіталом в одержанні високого прибутку в межах допустимого рівня ризику. Застосовуються ряд методів до управління активами та пасивами, зокрема, можна виділити наступні: структурне балансування, управління гепом, імунізація балансу, управління дюрацією, хеджування та інші.

Ліквідність відіграє важливу роль у діяльності комерційних банків загалом, так і в забезпеченні належного рівня їх фінансової стійкості зокрема. Банки повинні щоденно підтримувати достатній рівень ліквідності, здійснювати професійне управління останньою, що є необхідною умовою їх самозбереження та виживання.

Ліквідність банку найчастіше розглядається як "здатність перетворювати фінансові чи матеріальні активи у грошові кошти з метою вчасного виконання зобов'язань перед вкладниками" [3; 2]. Лаврушин О. І. визначає ліквідність як "одну із узагальнених якісних характеристик діяльності банку, що обумовлює його надійність; ліквідність банку – здатність своєчасно і без втрат виконати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами" [1, 140]. Досить вузько визначає ліквідність комерційного банку Панова Г. С.: "...ліквідність банку передбачає можливість продавати ліквідні активи, придбавати грошові кошти в центральному банку і здійснювати емісію акцій, облігацій, депозитних і ощадних сертифікатів, інших боргових інструментів..." [9, 34].

Слід зазначити, що усі вищеперелічені визначення, різняться між собою наповненням, проте основний зміст полягає у тому, що комерційний банк будучи ліквідним має здатність до своєчасного перетворення своїх активів у готівкові засоби з метою розрахунку за взятими зобов'язаннями, передумовою чого є

необхідність банку зберігати відповідність (баланс) між статтями активу та пасиву (за сумами, строками розміщення та обсягами й термінами залучення).

Рівень ліквідності визначається також рівнем ризикованості окремих активів, зокрема чим більша частка активів із значним ризиком у балансі банку, тим нижча його ліквідність; значний вплив має і структура пасивів, а саме у випадку підвищення питомої ваги депозитів до запитання та зниження частки строкових вкладів ліквідність банку знижується.

У зв'язку з цим банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів, забезпечувати потрібне співвідношення між власними та залученими коштами, формувати оптимальну структуру активів із збільшенням частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів та всіх інших клієнтів. Управління ліквідністю є складовою більш загального процесу – управління активами і пасивами банку. Тому принципи, стратегії та методи управління ліквідністю повинні узгоджуватися з обраним банком підходом до інтегрованого управління активами та пасивами [10, 406].

З метою контролю за станом ліквідності банків Національний банк установлює такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Ліквідність комерційного банку є основою його платоспроможності. Тому ліквідність можна розглядати як необхідну та обов'язкову умову платоспроможності, контроль за виконанням якої бере на себе не тільки сам банк, а й певний орган зовнішнього контролю і нагляду.

Платоспроможність є головною умовою фінансової стійкості комерційних банків, що впливає на їх можливість виконання функцій, зокрема грошово-кредитного посередництва (з точки зору виконання платежів за дорученням клієнтів, а також враховуючи процес забезпечення необхідної грошової маси). Як зазначає Дзюблук О. В. платоспроможність у широкому розумінні відображає "...здатність комерційного банку своєчасно і в повному обсязі виконувати свої платіжні зобов'язання, які враховані як в балансі, так і в позабалансовому обліку..." [5, 264]. Отже, платоспроможність обумовлює можливість банку оплатити вимоги за прийнятими раніше зобов'язаннями.

Прибутковість є одним із важливих факторів, що має значний вплив на фінансову стійкість. Зокрема, зростання прибутку сприяє поповненню резервних фондів, з метою покриття збитків від проведення кредитних операцій, позитивно відображається на можливості підвищувати рівень дивідендних виплат акціонерам. Крім того, у випадку підвищення прибутковості, зростає курс акцій банку, він має здатність до проведення додаткової емісії цінних паперів, що дозволяє поповнювати капітал, тим самим підвищуючи рівень його достатності і в кінцевому підсумку позитивно відображається на стійкості фінансового стану банку. З іншого боку, прагнення банку до надприбутків призводить до зростання рівня ризикованості, і відповідно матиме негативний вплив на фінансову стійкість.

Отже, комерційним банком повинна обиратися оптимальна стратегія щодо управління рівнем прибутковості, за якої забезпечувався б мінімальний рівень прийнятого ризику та збереження ліквідності й платоспроможності. Зростання прибутковості банку обумовлюється умовою ефективності активів, за якої

повинна збільшуватися частка дохідних активів та зменшуватися обсяг активів, що не приносять дохід. Саме тому, важливим чинником підвищення рівня прибутковості є професійне управління активами.

У практичній діяльності для оцінки рівня прибутковості комерційного банку використовуються наступні підходи: аналіз системи фінансових коефіцієнтів, факторний аналіз та структурний аналіз джерел прибутку. Застосування даних прийомів забезпечує достатній рівень аналітичної інформації щодо оцінки впливу рівня прибутковості на фінансову стійкість комерційного банку.

Отже, результати проведеного дослідження, що полягають у теоретичному обґрунтуванні поняття "механізму управління фінансовою стійкістю" комерційних банків, визначенні його складових елементів, слугуватимуть основою для його формування як цілісної системи управління фінансовою стійкістю. Ефективне функціонування даного механізму, через узгодження управлінських рішень і досягнення певних пропорцій між усіма складовими компонентами забезпечить досягнення стратегічних і тактичних фінансових цілей банку, сприятиме підвищенню рівня прибутковості, зниженню ризиків, контролю та підтриманню ліквідності й платоспроможності на достатньому рівні, що в кінцевому підсумку матиме позитивний вплив щодо забезпечення стабільної роботи та фінансової стійкості комерційних банків.

Література

1. *Банковское дело: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / Под. ред. О. И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 672 с.*
2. *Вітлінський В., Наконечний Я., Пернарівський О. Концепція стратегії кредитного ризику // Банківська справа. – 2000. – № 1. – С. 13–16.*

3. Вітлінський В., Пернарівський О. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку // Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 48–51.

4. Гуцал І. С. Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України (питання теорії, методики, практики). – Львів: ВАТ "БІБЛЬОС", 2001. – 244 с.

5. Дзюблук О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки. – К.: Поліграфкнига, 2000. – 512 с.

6. Закон України "Про банки та банківську діяльність" від 07.12.2000 р., № 2121 – III.

7. Інструкція про порядок регулювання діяльності комерційних банків в Україні: Постанова Правління НБУ № 368 від 28.08.2001.

8. Лобанова А. Проблеми формування ресурсної бази комерційних банків України / Економіка. Фінанси. Право. – 2001. – № 12. – С. 21–25.

9. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 272 с.

10. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.

11. Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р. Коммерческие банки. М.: Прогресс, 1983. – 501 с.